

PEDAGOGY

Кузьмінський А.І. Людиноцентрична педагогіка І.А. Зязюна

Кузьмінський Анатолій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Анотація. У статті окреслено провідні ідеї та напрацювання, що містить творча спадщина академіка Івана Андрійовича Зязюна – одного з фундаторів сучасної української педагогічної науки.

Ключові слова: педагогіка, учитель, педагогічна майстерність, педагогічна освіта, філософія освіти

Освіта – важлива складова життєдіяльності суспільства, яка функціонує і розвивається за своїми власними законами, має низку характерних властивостей, серед яких провідними доцільно визначити цілеспрямованість, цілісність, взаємодію з навколишнім середовищем та іншими системами [1, с. 326-327]. Освіту, вважає І. Зязюн, слід розуміти як процес входження людини в життя суспільства, в цілісний світ живої і «неживої» природи. Отже, сама освіта створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості [2, с. 14].

Функції освіти в динамічному інформаційному суспільстві ґрунтовно характеризує І. Зязюн. Учений переконливо доводить, що функціонування освіти як процесу передбачає багаторазове і багатofакторне уточнення вихідних цілей, їх технологізацію, акцентування на нових, можливо, ще достатньо невідомих цілях суспільного розвитку. У зв'язку з цим зростає вага завдань, що пов'язані з формуванням у молоді якостей самореалізації у вирішенні економічних, політичних, ідеологічних, наукових, освітніх, виховних державотворчих проблем тощо. Водночас дослідник наголошує, що кінцевий результат сучасної освіти – це внутрішній стан людини на рівні потреби пізнавати нове, здобувати знання, виробляти матеріальні й духовні цінності, допомагати ближньому, бути добротворцем. Найвищий результат освіти – духовний стан нації, зростання національної самосвідомості, коли в суспільстві існують ідеї, які мають загальний інтерес і можуть бути доступними для кожного громадянина [3, с. 24].

«Освіта, – переконує І. Зязюн, – неможлива без Учителя, з іменем якого пов'язані перемоги і поразки. Він завжди уособлював у собі мудрість суспільної свідомості і мав непересічний вплив на все суспільство. Він завжди був громадянином і професіоналом, він завжди був наставником, поводителем у майбутнє» [3, с. 24-31]. Водночас, стверджує В. Кремень, учитель має бути готовий до сучасної соціальної ролі – виховати людину, ефективну в національному і глобальному демократичному просторі. Звідси акцент на формування самодостатньої людини, перехід від авторитарної до толерантної педагогіки, на надання всьому процесу взаємодії з учнем конструктивно-позитивного змісту [4, с. 19].

Філософсько-педагогічна ідея неперервності освіти, обґрунтовує І. Зязюн, уособлює декілька змістових цілеспрямовань. Це передусім усвідомлення освіти як процесу, що охоплює все життя людини; це невинне

цілеспрямоване засвоєння людиною соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок існуючої освітньої системи; це дотримання означеного принципу організації освіти, освітньої політики, що спрямована на створення умов для навчання людини протягом усього її життя, забезпечення взаємозв'язку і наступності різних ланок освіти [5, с. 11–60].

Виховати людину нового, відкритого, громадянського суспільства може лише педагог нової формації, який сам є носієм гуманоорієнтованих аксіологічних якостей. А. Макаренко наголошував, що завдання педагогів найбільш важливі – створювати людські кадри для всіх сфер життя. На жаль, у нинішніх реаліях унікальна роль педагога в удосконаленні суспільства лише декларується, а не підкріплюється ні статусно, ні морально, ні матеріально. І як завжди що невідповідність найбільш гостро відчувають і об'єктивують талановиті представники людинознавчих наук.

Система гуманоорієнтованого виховання нині детально досліджена у працях науковців і підтверджена досвідом педагогів-новаторів людиноцентричного спрямування. Одним із провідних учених-практиків, теоретиків гуманітарно-екзистенційної педагогіки є відомий в Україні і за її межами філософ-педагог, ректор, Міністр освіти, академік Іван Андрійович Зязюн.

За П. Блонським, Іван Зязюн, мабуть, міг би теж сказати по закінченню університету: «Далі все більше й більше мені стало кидатися в очі наше педагогічне невігластво... У мене в міру того, як я підчувався педагогіці, почало все більше тягнути освічувати нею інших, стало тягнути до того, що я називав педагогічним просвітництвом» [6, с. 33]. До проблем освіти й просвітництва Іван Андрійович підходить із позицій філософа й людини, яка до періоду системного навчання й початку педагогічної діяльності пройшла нелегкий і тернистий життєвий шлях. Як знаний теоретик і практик педагогічної ниви він справедливо стверджує, що в нас велика увага приділяється розробці різних законів, програм, концепцій, положень, у яких все передбачено, окрім найголовнішого – положення про вчителя.

Працюючи ректором Полтавського педагогічного інституту імені В. Короленка (1975 – 1990), учений розробив експериментальну цільову програму «Школа – педвуз – школа», в якій досить чітко сформулював основні вимоги до вчителя та шляхи й засоби формування педагога-людини і той духовний і матеріальний мінімум, яким держава повинна забезпечити його ефективну діяльність.

Фото 1-2. Високі гості у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького (І.А. Зязюн – перший ліворуч на фото 1 і другий праворуч на фото 2).

Його педагогічна творчість вражає масштабністю напрямів, різноаспектністю тем, дослідженням яких він займався. Без будь-якого перебільшення можна сказати, що вчений є провідним дидактом, методистом, теоретиком і практиком педагогіки, вихователем великої групи науковців, викладачів, учителів.

У 1987 році вперше в Радянському Союзі вийшов навчальний посібник «Основи педагогічної майстерності», який примусив задуматися освітян, викладачів ВНЗ про можливість навчати майбутнього вчителя педагогічної техніки як обов'язкового, базисного елемента педагогічної діяльності, професіоналізму.

В анотації до цього посібника вказується, що він базується на досягненнях психолого-педагогічної науки щодо сутності педагогічної майстерності. У цій роботі були опрацьовані й процитовані праці не лише філософів, а й театральних діячів, представників інших галузей мистецтва, педагогів-практиків, ораторів. І мабуть, чи не вперше наводяться варіанти проведення практичних занять зі спецкурсу «Основи педагогічної майстерності». Це був етапний продукт роздумів і практичної праці педагога-філософа.

Сутність майстерності – в особистості вчителя, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей. Майстерність – вияв найвищої форми активності особистості вчителя у професійній діяльності, активності, що ґрунтується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання і виховання [7, с. 25].

Основоположною у цьому плані є думка академіка І. Зязюна, який розглядає майстерність учителя як найвищий рівень педагогічної діяльності, як вияв творчої активності особистості педагога. Коли ж ми прагнемо

усвідомити джерела розвитку майстерності, зазначає автор, зрозуміти шляхи професійного самовдосконалення, доцільно сформулювати визначення цієї педагогічної категорії так: педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексійній основі [7, с. 25].

До таких важливих властивостей особистості або елементів педагогічної майстерності у науковій літературі відносять гуманістичну спрямованість діяльності вчителя, його професійну компетентність, педагогічні здібності і педагогічну техніку. Отже, одним із визначних у педагогіці важливих елементів педагогічної майстерності є здібності до педагогічної діяльності. Саме вони визначають ефективність професійної діяльності вчителя.

Його концепція педагогічної майстерності має глибоке коріння, від джерел української історії, культури, етнонаціональних традицій, мудрості нашого народу. Впродовж багатьох років Іван Андрійович обґрунтовував, відшліфовував і, можна сказати, викристалізував теоретико-методологічні положення й нетрадиційні дидактичні засади педагогічної майстерності. За цей історичний період, що охоплює складні й важливі етапи в розвитку системи освіти України, народжувалася, проходила становлення і динамічно розвивалася сучасна українська наукова школа педагогічної майстерності. Незаперечним є те, що її творець – видатний філософ-педагог І. А. Зязюн.

Педагогічна майстерність як характеристика фахівця не зростає сама собою, вона ґрунтується на досконалому знанні педагогіки, її законів, закономірностей і принципів. Такі вимоги до власної діяльності, як сучасна креативність, критичність мислення, відрізняють викладача з високим рівнем педагогічної майстерності. І. Зязюн недвозначно підкреслював, що «педагогічна майстерність – це високий рівень професійної діяльності викладача. Конкретні показники майстерності виявляються у високому рівні виконавства, якості праці, доцільних, адекватних педагогічних ситуаціям діяч викладача, досягненні високих результатів навчання і виховання [5]». Саме за таким девізом працює створений І. Зязюном у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького спільно з Інститутом педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України Науково-методичний центр педагогічної майстерності, що є підрозділом Навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва.

У Положенні про науково-методичний центр представлені мета його діяльності, функції та завдання, основні заходи та форми роботи, визначено склад колегіальної ради, яка керує діяльністю цієї установи.

Головною метою роботи Центру є прагнення навчити майбутнього фахівця стати майстром педагогічної справи, що означає: мати особистісно-гуманну вихідну позицію; сформувати уяву майбутніх фахівців про те, що педагог – це завжди яскрава особистість, мудра, доброзичлива, принципова людина. Контроль стосовно діяльності Центру педагогічної майстерності здійснюється колегіальною радою, до складу якої входять представники інституту педагогічної освіти, соціальної

роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького та провідні діячі науки і культури НАПН України, директори спеціалізованих шкіл-лабораторій. Колегіальна рада обговорює пропозиції та варіанти змісту навчальних програм, посібників, визначає форми і методи роботи щодо конкретних педагогічних ситуацій, організовує роботу з підвищення творчої активності викладачів, поширює передовий освітній досвід, а також формує склад різноманітних творчих колективів. За рішенням колегіальної ради в Центрі ініціюється робота студентських студій, клубів тощо.

Серед функцій і завдань Центру педагогічної майстерності виокремлюються:

- забезпечення виконання експериментальних завдань планових фундаментальних і практичних наукових робіт викладачами Навчально-наукового інституту педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва;
 - реалізація науково-дослідних робіт за грантами та господарськими договірними темами;
 - робота з аспірантами та магістрантами інституту, сприяння підвищенню якості підготовки фахівців та рівня їх педагогічної майстерності;
 - створення шкіл-лабораторій (на базі Павлівської загальноосвітньої школи імені В.О. Сухомлинського, Ковалівського ліцею-інтернату для обдарованих дітей імені А.С. Макаренка, Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю, Сахнівської загальноосвітньої авторської школи О.А. Захаренка);
 - співпраця з науковцями Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, з учителями-новаторами, школами-лабораторіями та працівниками психолого-педагогічних кафедр Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників;
 - залучення вчителів до науково-дослідної роботи;
 - організація роботи з обдарованими дітьми.
- Разом із цим, визначені основні заходи та форми роботи Центру педагогічної майстерності, серед них:
- організація та проведення міжнародних, всеукраїнських, регіональних конференцій, симпозіумів, круглих столів з проблеми педагогічної майстерності;
 - підготовка доповідей, усних журналів, «педагогічної крамниці», різноманітних «бліц-інтерв'ю»;
 - диспути, дискусії, методичні консиліуми, інтерактивні тренінги;
 - майстер-класи.

У плані роботи Центру педагогічної майстерності окреслено видавничу діяльність (підготовка та публікація матеріалів педагогічних досліджень – статей, навчально-методичних посібників, монографій, методичних рекомендацій), реалізовується також план підготовки кандидатів та докторів наук.

Стояв Іван Андрійович і біля витоків створення Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України – нині Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, який став справжньою кузницею наукових кадрів вищої кваліфікації. Під його керівництвом був започаткований і нині плідно розвивається перспективний напрям педагогічної на-

уки – теорія і методика професійної освіти. В Інституті створено потужні інноваційні наукові відділи, які сприяють розквіту української педагогічної думки, підносять її до нових вершин світової педагогіки.

Вийшли в світ роботи Івана Андрійовича: «Яким бути педагогу?», «Учитель: експериментальна цільова програма», «Школа – педвуз – школа», «Морально-естетичні погляди В.О. Сухомлинського» і багато інших. Потім були ще десятки книг, статей, виступів із різних напрямів розвитку і вдосконалення освіти, з актуальних проблем педагогіки і філософії освіти.

У виступі «Світоглядний аспект філософії освіти» І. Зязюна розкриває сутність світогляду як результат освіти на засадах реалізації законів життя, філософії: «Безсумнівно, світогляд – складна організація людської свідомості, за допомогою якої суб'єкт духовно практично опановує навколишню дійсність з позиції розуміння ним цілей, сенсу власного існування, свого місця в світі, з позиції інтегруючих знань про суб'єкт. Опочуттєвлюючись, набуваючи яскравого аксіологічного забарвлення, а отже, й віри у відповідні знання, він перетворюється в зумовлюючу, цілеспрямовуючу і діяльну висхідну силу поведінкової активності людини. При цьому кожна людина сама для себе відкриває світоглядні істини, оволодіває ними лише тоді і постільки, коли і поскільки вистраждає їх життєвим досвідом і роздумами. Лише за таких умов основні принципи світогляду здатні стати справжніми орієнтирами повсякденної діяльності й життя людини» [8, с. 67-68]. У промові «Філософія серця П.Д. Юркевича» вчений підкреслює, що і священнослужителі, і науковці – освітяни, і представники влади повинні виховувати своїх громадян так, щоб вони були джерелом сили, свободи і розквіту держави, «Вона (державна – А.К.) повинна знаходити опору в мужності й мудрості своїх громадян, а не в насильстві над ними. Тому лише Дух людини є метою виховання» [9, с. 143]. І далі: «Культурно-освітня соціалізація особистості передбачає та є «вростання» людини в культуру, освіту, науку, мистецтво, щоб задовольнити її потреби в гармонії зі спільними інтересами свого народу, всього цивілізованого світу, щоб навчитися підкоряти свої дії, вчинки, наміри моральним, духовним вимогам культурного, цивілізованого середовища» [9, с. 144].

Останнім часом набув поширення «Фрейрівський рух». Бразильський педагог П. Фрейр, як і Я. Коменський свого часу, вбачає спосіб демократизації суспільства шляхом його педагогізації. Він вважає, що сучасне суспільство є замкненим, де людина відчужена від культури, освіти, де вона є прирученою і не має критичності. П. Фрейр стверджує, що ми маємо потребу в гуманному вихованні; це поверне нам здатність до прийняття рішень, до соціальної і політичної відповідальності. Виховання – це демократична практика свободи, що опирається на використання активного методу, оснований на діалозі, на критиці і на формуванні судження.

На початку XXI століття все гостріше постає питання щодо виживання людства, збереження життя на планеті Земля. Антропогенна діяльність, беззастережний технократичний підхід у всіх сферах господарювання руйнує біосферу, веде до моральної деградації,

знецінення людського життя, врешті-решт до реальної загрози самознищення людства. Хижацьке ставлення до навколишнього світу, варварське втручання в біосферу, руйнування природного довкілля, невоситима жадоба збагачення приводять до тяжких і сумних наслідків. Війни, тероризм, техногенні катастрофи, поширення смертельно небезпечних хвороб – грізні провісники недалекої загибелі цивілізації. Така сумна перспектива здавна хвилювала кращі людські уми. Італійський мислитель Макіавеллі (1469–1527) стверджував, що коли проблема лише виникає, розпізнати її складно, але легко розв'язати. Коли ж проблема очевидна для всіх, з нею надзвичайно важко впоратися. Мудрість суспільства полягає в тому, щоб завчасно передбачити виникнення загрозливих проблем і усунути чинники, які їх породжують.

Значні можливості для розв'язання цього складного завдання містить у собі сфера гуманітарно-екзистенційно орієнтованого виховання людини. І з усією очевидністю постає необхідність відмови від домінуючої в останні століття прогресистсько-просвітницької парадигми виховання до ноосферного, космологічного дискурсу становлення й розвитку людської особистості. Потрібна переорієнтація вектора суспільної свідомості. У планетарному масштабі необхідно формувати такий світогляд, таке світорозуміння, культивувати такий світолад, за якими основною цінністю на Землі було б прагнення гармонійного співіснування й розвитку природи й людини. Досягнення цієї мети можливе за умови включення в цю сферу системи освіти, зорієнтовану на ноосферне виховання людини, яка на сучасному переломному етапі розвитку людства виходить на перший план серед багатьох важливих соціально-економічних проблем. Освіта стає стратегічним чинником виживання людства, його подальшого стійкого й безпечного розвитку.

Держава має ширше і предметніше опікуватися екологічним вихованням молоді, сімейними справами, сприяти шлюбності, народжуваності, значно підвищити відповідальність батьків за виховання дітей. Це ті питання, які турбували І.А. Зязюна.

Необхідно, вважаю учений, на державному, регіональному і місцевому рівні відчутно підвищити соціальний і матеріальний статус педагога і освітніх інституцій, паралельно підвищивши їх відповідальність за виховання довірених їм контингентів молодих людей. Адже виховати покоління гуманоорієнтованих молодих людей може тільки вчитель, який сам відчуває турботливе, доброзичливе ставлення до себе держави і суспільства.

Багато залежить і від педагогічно грамотної і світової частини суспільства, передовсім, інтелігенції, яка може багато чого зробити для просвіти батьківської громадськості з питань виховання молодого покоління і застереження від тих небезпек, які таїть у собі байдуже й зневажливе ставлення до виховання дітей. Відомий вчений Елеонора Кей слушно стверджувала, що не треба говорити про виховання, а треба створювати такі умови, в яких виховання дитини здійснювалося б природно й органічно.

Особливої уваги в умовах навчальних закладів потребують так звані категорійні учні і студенти: інвалі-

ди, сироти потерпілі від Чорнобильської катастрофи, тяжко хворі. У відносинах із цією категорією викладачів необхідно особливо ретельно дотримуватись вимог педагогічного такту й етики. Саме в цьому секторі відносин найгостріше проявляються суперечності між консервативністю викладача і максималізмом, і футуристичністю молодшої людини.

Отже, ми погоджуємось із твердженням І.А. Зязюна, що у XXI столітті на планеті має домінувати людиноцентрична педагогіка й поширюватися через ноосферний підхід до становлення й розвитку людської особистості

Праці академіка Івана Андрійовича Зязюна, його унікальний соціально-педагогічний досвід – глибоке джерело для педагогічних і психолого-педагогічних досліджень.

До особистості вчителя, до якості його професійно-педагогічної діяльності, до нього – як до суб'єкта начально-виховного процесу, суб'єкта педагогічного спілкування нині висуваються нові, зрілі вимоги. Це помітно впливає на розширення комплексу взаємопов'язаних завдань, що покладаються на педагогічну освіту, це зокрема:

- створити необхідні соціально-культурні і соціально-економічні умови для розвитку особистості студента вищого навчального закладу – майбутнього педагога, для його фундаментальної загальнокультурної підготовки, формування високих морально-етичних якостей, любові до педагогічної професії, відданості їй;
- сприяти професійному становленню, самовдосконаленню педагогів;
- стимулювати інноваційну діяльність у різних освітньо-виховних системах, педагогічну творчість, що дає можливість досягти рівня педагогічної майстерності [10, с. 255].

У цьому контексті важливе значення має **Концепція багаторівневої педагогічної освіти в Україні**, проект якої підготовлено академіками В. Андрущенком та І. Зязюном. Учені обґрунтували вихідні положення концепції особистісно орієнтованої педагогічної освіти в Україні, її принципи (гуманізації, гуманітаризації, фундаменталізації, інтеграції, демократизації).

Авторами виокремлено 5 ключових положень та обґрунтовано шляхи їх реалізації:

1. Удосконалення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу з метою розвитку особистісної педагогічної майстерності як системи педагогічних компетентностей та творчої спроможності основного суб'єкта педагогічної дії – вчителя.
2. Зміцнення зв'язку педагогічної освіти з фундаментальною і прикладною наукою.
3. Удосконалення структури підготовки й перепідготовки педагогів.
4. Багаторівнева система неперервної педагогічної освіти, оптимізація системи закладів педагогічної освіти.
5. Забезпечення соціальної підтримки студентів, підвищення престижу педагогічної праці [11, с. 4].

Ідеї академіка І.А. Зязюна, його науково-методичні праці з проблем педагогічної майстерності широко впроваджуються у вищих навчальних закладах України (Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка, Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького та ін.), а також у Центрах педагогічної майстерності, багатьох загальноосвітніх, професійних і вищих навчальних закладах та інститутах післядипломної педагогічної освіти України. Ідеї Івана Андрійовича мають майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щербак О. Педагогічна майстерність у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання до професійно-педагогічної діяльності // Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна : зб. наук. пр. / [редкол.: Н.Г. Ничкало (голова), та ін.; упоряд.: Н.Г. Ничкало, О.М. Боровік; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. К.: Богданова А.М., 2013. – 465 с.
2. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: [монографія] / за ред. І.А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – 636 с.
3. Зязюн І.А. Світоглядна парадигма освіти // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. праць / Українська інж.-пед. академія. – Х., 2003. – Вип. 5. – С. 24-31.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати / Василь Григорович Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 447 с.
5. Зязюн І.А. Філософські засади освіти: освітні і виховні парадигми, освітні технології, діалектика педагогічної дії / Іван Андрійович Зязюн / Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: [монографія] / за ред. Н.Г. Ничкало, І.А. Зязюн, М.П. Лещенко, М.М. Солдатенко та ін.; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2003. – С. 246.
6. Блонський П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения: в двух томах. – М.: Педагогика, 1979. – Т. 1. – 304 с.
7. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І.А. Зязюна. – 3-те вид., допов. і переробл. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
8. Зязюн І.А. Світоглядний аспект філософії освіти / Всеукраїнська наук.-практ. конф. з проблем роботи середніх загальноосвітніх навч.-виховн. закладів нового типу. 2-4 лютого 1994 року. – К.: АПН, 1994. – С. 67-68.
9. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу. – 1997. – 302 с.
10. Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук. праць / за ред. В.Г. Кременя, Т. Левовицького. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2012. – 692 с.
11. Концептуальні підходи до розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні : Ін-ту пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, Асоціація ректорів педагогічних університетів України. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 15 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. O. Shcherbak. Pedagogical skill in preparation of future teachers of vocational training to vocational and educational activities // Pedagogical skill of academician Ivan Zyazyun: coll. sc. papers / [ed.: N.H. Nychkalo (Chairman), etc.; Comp: N.H. Nychkalo, O.M. Borovik; Inst ped. Education and Adult Education NAPS of Ukraine. K.: Bohdanova A.M., 2013. – 465 p.
2. Continuing professional education: problems, searches, perspectives: [monograph] / Ed. I.A. Zyazyun. – K.: Vipol, 2000. 636 p.

3. Zyazyun I.A. Worldview paradigm of education // Problems of engineering and teacher education: collection of scientific papers / Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy. – H., 2003. – Vol. 5. – P. 24-31.
4. Kremen V.H. Education and science in Ukraine – innovative aspects of the Strategy. Implementation. Results / Vasily Kremen. – K.: Hramota, 2005. – 447 p.
5. Zyazyun I.A. Philosophical Foundations of Education: educational and educative paradigm, educational technology, educational dialectic action / John Andriyovych Zyazyun / Pedagogical skill in vocational education: [monograph] / Ed. N.H. Nychkalo, I.A. Zyazyun, M.P. Leschenko, M.M. Soldatenko and others; Institute of pedagogy and psychology. Education APN Ukraine. – K., 2003. – P. 246.
6. Blonskiy P.P. Selected pedagogical and psychological works: in two volumes. – M.: Pedagogy, 1979. – T. 1. – 304 p.
7. Pedagogical skill: a textbook / I.A. Zyazyun, L.V. Kramuschenko, I.F. Kryvonos and others; Ed. I.A. Zyazyun. – 3rd ed., Revised and enlarged - K.: SAP Bohdanova A.M., 2008. – 376 p.
8. Zyazyun I.A. Ideological aspect of philosophy of education / Ukrainian scientific-practical conference on problems of secondary educational institutions of new type. February 2-4, 1994. – K.: APS, 1994. – P. 67-68.
9. Zyazyun I.A., Sahach H.M. The beauty of pedagogical action. – K.: Ukrainian-Finnish Institute of Management and Business. – 1997. – 302 p.
10. Formation and development of the teaching schools: problems, experience and prospects: coll. sc. works / ed. V.H. Kremen, T. Levovytskyy. – Zhitomir: Publishing House of ZhSU n.a. I. Franko, 2012. – 692 p.
11. Conceptual approaches to development of multilevel pedagogical education in Ukraine: Inst ped. Education and Adult Education NAPS of Ukraine, Association of Rectors of pedagogical universities of Ukraine. – K.: M.P. Dragomanov NPU, 2011. – 15 p.

Anatoliy Kuzminsky Human-centered pedagogy of I.A. Zyazyun

Abstract. The article outlines the leading ideas and developments that contains the creative heritage of academician Ivan Andriyovych Zyazyun – one of the founders of modern Ukrainian pedagogical science.

Keywords: *education, teacher, teaching skills, pedagogical education, philosophy of education*

Кузьминский А.И. Человекоцентристская педагогика И.А. Зязюна

Аннотация. В статье очерчены ведущие идеи и наработки, содержащиеся в творческом наследии академика Ивана Андреевича Зязюна – одного из основоположников современной украинской педагогической науки.

Ключевые слова: *педагогика, учитель, педагогическое мастерство, педагогическое образование, философия образования*